

Ústrednou témou filozoficko-metodologického seminára pracovníkov Psychologického laboratória SAV dňa 25. IX. 1961 bol kritický rozbor operacionalistického hnutia v západnej psychológii. M. Stríženec v svojom referáte poukázal najprv na zblížovanie psychológie s fyzikálno-technickými a matematickými vedami. Operacionalizmus do fyziky vniesol Bridgman — fyzikálne pojmy sa majú vzťahovať nie na samotné vlastnosti vecí a procesov, ale na operácie, za pomoci ktorých sa robí pozorovanie a meranie. „Operacionálna“ psychológia chce zjednotiť rôzne smery buržoáznej psychológie a chcela by prekonať „ohraničenosť“ tak materializmu, ako aj idealizmu. Hlavnými predstaviteľmi operacionalizmu v psychológii sú Stevens, Boring, Tolman, Hull, Skinner, Pratt, McGregor. Avšak táto skupina nezastáva totožné názory; zatiaľ čo Stevens najviac podlieha operacionalizmu, Hull kolísal medzi operacionalizmom a materializmom. Tvrdí, že operácie sú nutné pre pozorovanie, ale rozhodujúce je to, čo je pozorované. Dôslední pozitivistu mu vyčítali, že volil nevhodné názvy pre niektoré svoje konštrukcie, čím vznikol dojem, že znamenajú niččo v organizme. Stevens aj teoreticky rozobral operacionalistické názory. Podľa jeho tvrdení, operacionálna psychológia zrieka sa všetkých pojmov o absolútnych podstatách a silách, pre ktoré nemáme určité operácie. Zložité operácie môžu byť redukované na najjednoduchšie operácie rozlíšenia, a problém „objasnenia“ v psychológii spočíva v tomto „operacionálnom regrese“ reakcií. Stevens správne tvrdí, že pocit nemôže byť len vnútorným aspektom vedomia, ale musí sa určovať ako rozlišovacia reakcia organizmu na experimentálny podnet. Pritom však absolutizuje „nastavenie“ pozorovateľa, a teda odmieta možnosť vzťahovať tieto reakcie na objektívne, od pozorovateľa nezávislé vlastnosti vecí alebo procesov. Podobne i z relatívnej ohraničenosti

rozlišovacej citlivosti človeka robí závery o principiálnej nemožnosti poznania objektívnej skutočnosti. Ďalší americký psychológ Skinner odmieta teóriu učenia postavenú na základe fyziologických pojmov, v dôsledku čoho hlavný prínos Pavlova vidí v tom, že Pavlov určil presný postup pozorovania korelácie podnetu a odpovede.

Podľa operacionalistickej doktríny všetky psychologické pojmy musia sa určovať len operacionálne, t. j. púhym poukázaním na počet a druh pozorovateľom použitých rozličných operácií (napr. rozlíšenie, označenie, zámena). Zákony psychológie musia vyjadrovať funkcionálne spojenie a vzájomné vzťahy rozličných operácií.

Autor referátu potom uviedol, že zápas materializmu s idealizmom sa v psychológii prejavuje nielen v chápaní a vysvetľovaní psychična, ale v rovnakej miere aj v metodickom prístupe k bádaniu v tejto oblasti. Marxistická psychológia hodnotí operacionalizmus ako metodologický smer novopozitivistický, ktorý zamieta objektívnu skutočnosť, a postup vedy na jej hlbšie poznanie pokúša sa interpretovať ako púhe usporiadanie toho, čo sa dá spozorovať. Podstata pojmov však spočíva v zovšeobecnenom odraze objektívnej skutočnosti, ktorá existuje nezávisle od hocijakých operácií pozorovateľa. Zblížovanie psychologických a fyzikálnych metód výskumu má veľký význam pre správnu organizáciu vedeckých výskumov v oblasti psychológie, avšak tým sa nevyčerpáva proces formovania vedeckých pojmov. Prechod od „operacionálnych opisov“ k vytvoreniu vedeckých pojmov sa zakladá na interpretácii výsledkov vedeckých operácií ako indikátorov objektívnych vlastností predmetov a javov. Odmietajúc stotožnenie pojmov s operáciami musíme súčasne zdôrazniť nutnosť výskumu operácií ako komplexných reakcií človeka, determinovaných rozličnými vonkajšími a vnútornými vplyvmi a uskutočňujúcimi sa prostredníctvom fyziologických mechanizmov vyš-

šej nervovej činnosti. Pri psychologickom výskume východiskovým stanoviskom je dialektickomaterialistické chápanie determinizmu. Priamym výrazom tohoto chápania je téza, že vonkajšie príčiny pôsobia cez vnútorné podmienky. Pavlov mohol odhaliť zákonitosť vonkajších vzájomných vzťahov iba preto, že odhalil vnútorné zákonitosti neurodynamiky kôrových procesov. Operacionalizmus spôsobuje ťažkosti vo výskumnej práci, pretože ohraničuje skúmanie predmetu len na určitý vzťah, zatiaľ čo každý predmet vyjadrený pojmom, nachádza sa v nespočetných vzájomných spojeniach a vzťahoch s inými predmetmi.

Po referáte nasledovala bohatá diskusia, v ktorej sa pracovníci laboratória zamerali okrem iného i na metodologické otázky vlastnej výskumnej práce. V tejto súvislosti M. Soudková hovorila o otázke stavby experimentu a spôsobe vysvetľovania získaných výsledkov. Viacerí pracovníci poukázali na to, že operacionálne popisy sú vlastne pracovnou hypotézou a konečným cieľom je vysvetlenie javov. D. Kováč nadväzujúc na otázky kauzálnej interpretácie výsledkov zdôraznil, že sa

musíme opierať o poznatky neurofyziológie, i keď táto dosiaľ vlastná iba poznatky, ktoré adekvátne vysvetľujú len základné psychologické otázky. S. Dornič uviedol, že v operacionalizme jestvuje viacero škôl a treba si všimnúť prejavy tohto hnutia i v európskej psychológii. Konkrétne príklady o úlohe „nastavenia“ z vlastného výskumu uviedol J. Daniel, čo dalo podnet k diskusii o nastavení v zmysle operacionalistickom a v chápaní Uznadzeho. Nastavenie môže ovplyvniť výpočet subjektu, vyvolanú zložitým podnetom sociálneho charakteru, avšak pri fyzikálnych podnetoch nastavenie hrá zanedbateľnú úlohu.

Záverom D. Kováč zdôraznil, že o operacionalizme v psychológii bolo nutné hovoriť preto, lebo zdanlivá exaktnosť môže pomýliť ideologicky málo erudovaných pracovníkov.

M. Katriak z Filozofického ústavu SAV kladne zhodnotil referát i bohatú diskusiu a vyzdvihol význam seminára pre marxistickú orientáciu samotnej vedeckej práce. (ms)

PROTI POZITIVIZMU V LITERÁRNEJ VEDE

Naše spoločenské disciplíny — ako je známe — v porovnaní s českou vedou a vedou iných vyspelejších národov, nemajú také dlhoročné tradície a skúsenosti, metodologicky vyšliapané cesty, po ktorých by sa v minulosti bol rýchlejšie uberal ich vývoj. K systematickej heuristickej práci v spoločenských vedách dochádza až v podmienkach výstavby socializmu. Predtým pozoruhodnejšie výsledky sa dosiahli len v niektorých odvetviach, a to viac v jednotlivostiach ako vcelku. Pred r. 1918 a po ňom pri nerozvitosti spoločenských pomerov aj vedecký výskum zaostával, ba čo viac, už pri prvých detských rozbehoch vplývali naň rôzne smery buržoáznej filozofie a metodológie. V boji proti týmto

smerom postupne sa kryštalizovalo marxistické filozofické myslenie, ktoré sa ďalej progresívne vyvíja.

Od polemiky s buržoáznu filozofiou a vedou, ako i sústavnej kritiky vlastných prác, nemôžeme upustiť, ak máme na pamäti ďalší úspešný postup a vzostup našej vedy. Doteraz sa na pôde Akadémie v jednotlivých disciplínach spoločenských vied sústreďovalo úsilie prevažne na marxistické spracovanie dejín daného predmetu. Pritom hneď spočiatku objavil sa celý rad problémov: preorientovanie starších pracovníkov vyšších z iných škôl a smerov, neskúsenosť mladších pracovníkov, seriózne začať základný výskum a vyplňať medzery zanechané minulosťou. Dnes, keď